

ցին, և եթէ ոչ մարդկու թեան՝ գէթ մահուան մեծ բարեկամ և օգնական եղան : Այն վայրկենին մէջ տասն ու երկու անգամ կը նետուի . սովորական հրացանէն աւելի հեռուն կ'երթայ իւր հարուածը . իւր նպատակին հաւատարիմ է, ու նետելու ժամանակ արագութիւնը նոյնպէս աւելի : Ի վերայ այս ամենայնի՝ իւր թերութիւններն ալ ունի . ինքը ծանր է, հինգ քիլոկրամէն աւելի կը կըշռէ, բունը պղտիկ, և այս պակասութիւններով՝ սլաք (սիւնկիւ) բանեցնելու դժուար կու գայ : Արտուի թէ շատ չերթար Վաղղիոյ մէջ նոր դրութիւն մի գտնուած է, որով արդի սովորական հրացանները ասղնաւորի պիտի փոխարկին առանց անոր թերութիւնները ունենալու : Պատերազմական արհեստները որչափ կը բարակնան, անձնական քաջութիւնը այնքան կը նուազի . վասն որոյ իրաւամբ ըսած է գաղղիացի գնդապետին մէկը . « Թէ որ Վրուսիացիք աւելի ունին, մենք ալ դերձան ունիմք՝ մեր սլաքները » :

Յօդուածն իս վերջացնեմք նետիչ զէնքերու անունները կարգաւ մէջ բերելով, որոնք միջին դարէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերը գործածուեցան :

Աղեղ, — բաղիստր —, պատրուգաւոր հրացան, — զսպանակաւոր հրացան, — կայծքարով հրացան, — հողմածիգ հրացան, — սանդաւոր հրացան, — պարզ նետուելիք հրացան, — տակի կողմէն նետուելիք հրացան, — բերնէն լեցուելիք ասղնաւոր հրացան, — տակէն լեցուելիք ասղնաւոր հրացան :

— Սեր ընթերցողաց շատին յայտնի է հեռագրական արուեստին մէջ մօտերս եղած մեծ ու զգալի փոփոխութիւնն ու յառաջագիմութիւնը,

այսինքն հեռագրական լուր հաղորդել ուղղղ անձին բուն իսկ իւր ձեռագրին օրինակը ուղած տեղը ամենայն ճշդութեամբ փոխադրելը : Այս սքանչելի գիւտը Վաղղիլի անունով կրօնաւոր մի հնարած է, և արդէն սկսուած է այս նոր եղանակը ի գործ դրուիլ Փարիզու և խոնի մէջ և քիչ օրէն Փարիզու և Վարսիլիայի մէջ ալ պիտի սկսի, կ'ըսեն, եթէ դեռ ըսկըսուած չէ : Արդարեւ զարմանալի բան է մարդոյս երբ երկու երեք հարիւր մղոն հեռու եղող բարեկամի մի նամակը կը կարգանք բառ առ բառ և մի եւ նոյն տառերը դոր ինքը ըստ կարողութեան կը գծէ : Վարուս յառաջագիմութեան մէկն ալ անշուշտ այս է :

Սուրբ Աւետիս Սիւսան-Լեան վերայ
նոր յարկաւոր մի :

Ներկայ իննեւտասներորդ դարս արդարեւ ծնող կրնայ համարիլ նորանոր գիւտից և գիտութեանց յառաջացման՝ յօգուտ տիեզերական գերդաստանին : Ասոնց ամենուն մէջ նշանաւոր է գրչին ըրած յառաջագիմութիւնը քննադատութեան մէջ, որ բանական ուսման մէկ ճիւղն է . և այնքան ընդարձակուած է սոյն ուսմունքս արդի ուսումնականաց մէջ, մինչեւ իւր անուամբը կրնամք քննադատութեան դար անուանել ներկայ դարս : Երբ Եւրոպայի ազգերը նորանոր հնաբքներով կը ջանան իրենց հանձարը ի հանդէս հանել հասարակաց կարծեաց և դատաստանին դիմացը, և հոն իրենց բարոյական կեանաց հետ նիւթական կեանքն ալ ապահովել, և թերեւս մարդկութեան

ալ ճառայութիւն մի քանի կ'ըլլան ,
 Հայր ինչ կ'ընէ . թողլով իւր մշա-
 կութեանց գործիքը . թողլով իւր
 հայրենական օրհնատին գործարանը ,
 թողլով վերջապէս իւր բնածիր հան-
 ճարը , որով կրնար եւրոպացւոց հետ
 հաւասարիլ նորահար և կենցաղօ-
 գուտ գիւտերու մասին , և անոնցմէ
 թերեւս քանի մի քայլ անդին անց-
 նիլ , թողլով բոլոր այս ապրանաց գոր-
 ծիքները , ձեռք կ'առնու գրիչը եւ
 կը սկսի բանագատել , քննադատել ,
 և վերջապէս դատաւիտել . զո՞վ , ո՞վ
 որ դիմացն հանդիպի . ինչո՞ւ համար ,
 վասն զի քննադատութեան դարուն
 մէջ կ'ապրի : Այս նորասիրութեան
 ախոս այնքան ընդհանրացած է աղ-
 գիս մէջ , մինչեւ ձեռքը հազիւ գրիչ
 բռնել կրցող նորահաս պատանին ,
 զայն յափշտակելուն պէս՝ կեղծ ա-
 նուն մի կ'առնու վերան , ու կ'իյնի
 մէջտեղ : Պատկառելի այն գրիչը ,
 մեր սրբազան՝ Նախնեաց թանկագին
 վաստակոց աւանդապահ եղող սուրբ
 գրիչը , որ միմիայն ճշմարտութեան կը
 ծառայէր , աղգային յեղափոխութեւս
 (1861) ժամանակ վատութեան տըղ-
 մին մէջ աղտոտելով , կորսնցուց իւր
 առջի յարգն ու պատիւը : Ներկայ
 պատանեկութիւնը երբ ոտքը դարձ-
 ցին և շատ անգամ ծաղկոցին չեմի-
 քէն ազատ կը գանէ , կը գահաձիմէ
 զինքը ուսման հանդիսարանին մէջ .
 գովելի՜ փափաք . այլ վտանգաւոր՝
 թերուս և անփորձ մտաց . վասն զի
 գրիչին կ'առնուն , եւ առանց ա-
 ռաջնորդութեան բանին՝ քննադա-
 տութեան կ'ենեն , վասն որոյ անոր
 օրինաւորութեան սահմանէն դուրս
 ցատկելով ըստ սուածին , յօնք շի-
 նեք ըսելով՝ կը սկսին մէկին մէկա-
 լին աչքը հանել : Այսպիսի անարգ
 և թերակիրթ գրիչներու համար քը-

նականապէս նիւթ չտրակիր : Աղգա-
 յին յեղափոխութիւնը շատ տեսակ
 սոսարէզներ բացաւ անոնց դիմացը .
 վասն զի ազատ խորհելու սկզբունքը՝
 ազատ խօսելու ծուռ ու սխալ սկըղ-
 բունքն ալ հաստատեց , զօրացաւ ,
 ժամանակն ալ իրեն օգնելով քաջա-
 լերուեցաւ : Երիշտալ բաղմատեսակ
 սոսարէզներուն մէջ ամենէն նշանա-
 ւորն եղաւ սուրբ Աթոռոյս միաբա-
 նութիւնը . վեց , եօթն տարիէն ի
 վեր է բաց կը մնայ սոյն սոսարէզը ,
 գրիչը առջի անգամ ձեռք առնողը՝
 կարծես թէ զայն փորձելու համար
 մէկ մի գլուխը հոս կը զարնէ . ինչո՞ւ
 համար . վասն զի դիմացը ոսոխ չկայ .
 ինչո՞ւ համար . վասն զի իւր տղայա-
 կան զէնքը բանի տեղ դնող չկան ,
 վասն զի իւր դիմացն ելնելու ստիպ-
 ուողը փոխանակ զէնքի՝ խաչն ունի
 ձեռքը , փոխանակ անարգական խօս-
 քերու՝ օրհնութիւններ ունի իւր
 բերանը , և վերջին յաղթութեան նը-
 շան իրեն՝ ունի համեստ լռութիւնը
 և հասարակութեան անխաբ միտքն ու
 ողջախոհ սիրտը :

Եւ այց արդեօք մշտնջենապէս լը-
 ութիւն հաճի է պահել որ եւ է
 մարդոյ՝ որ ընկերութեան մէջ կ'ապ-
 րի , որ ընկերութեան հետ ունի յա-
 բաբերութեան կապեր , որ կ'ապրի
 այնպիսի աշխարհի մէջ , ուր ստու-
 թիւնը ճշմարտութեան քօղով յան-
 գէտս կը յարգուի միշտ , ուր իսպառ-
 լութիւնը վատութիւն և շատ ան-
 ցամ խոստովանութիւն կը համարուի
 եղած զրպարտութեանց եւ ստու-
 թեանց : Հայ կրօնաւորութիւնը կ'ա-
 շակերտի այն Արդապետին , որ ը-
 սաւ . “ երնեկ ձեզ , երբ նախատեն
 ու հալածեն և ամեն գէշ խօսք սուտ
 տեղը խօսին ձեզ ինձի համար (1) ” :

(1) Յովն . ԺԵ . 23 :

Այս էր ահա Սիաբանուծեանս վեհանձնաբար լուելուն պատճառը, և չուզելը որ Սիօնի էջերը անասորժ վեճերու ասպարէզ ըլլան: Բայց երբ այս օրինակ զրպարտութիւնները այնպիսի պարագայներու միջոցին կը պատահին, որ կրնան մեծ գայթակղութիւն տալ բարեպաշտ ազգայիններու և վեհանձն բարերարներու, որոնք ձեռքերին կարկառած են առ սուրբ Աթոռս, որոնք հաշտ ակամբ կը նային Սիաբանուծեան մի վերայ՝ որոյ բերանը լի է իրենց և բոլոր ազգին համար օրհնութիւններով, եւ սրտերնին երախտագիտութիւն, երբ այսպիսի Սիաբանուծիւն մի տարապարտ նշաւակ եղած է քանի մի տարիէ ի վեր, չըսեմ՝ յանդուգն՝ այլ փոքրօքի ու խեղճ գրիչներու դատափետուածեանցը, այն ժամանակ նոյն ճշմարիտ Վարդապետը մեր լուծութիւնը խզելու համարձակութիւն կուտայ իւր օրինակաւ, որուն երբ Վահրամիսի սպասաւորը ապտակ տրւաւ համարձակ խօսելուն համար, պատասխանեց ու ըսաւ. «Թէ որ ըսածս գէշ է՝ վկայէ գէշ ըլլալուն, իսկ թէ բարի է՝ ինչո՞ւ զիս կը զարնես»:

Ապա ուրեմն մենք ալ կը հարցընեմք մեր վերջին հրոսակ պատուելի քննադատին⁽¹⁾, թէ որ սուրբ Յակոբայ Աթոռոյս միաբանութիւնը գէշ է, ինչո՞ւ չվկայեցիր երբ անձամբ ներկայացար մեր ասպարէզին մէջ, բարեկամական ճակատ մի և մտերմական լեզու մեզ կեղծելով, իսկ թէ որ բարի է, ինչպէս շատ դէպքերու մէջ յայտնեցիր և քո հին համոզմունքներդ մէկդի թողլով՝ իրաւունք կու տայիր մեզ և սխալած կը համարէիր բոլոր զանոնք՝ որք առանց սուրբ

քաղաքս դալու ու ականատես ըլլալու՝ յանիրաւի կը խօսէին ու կը գրէին անոր գէմ, իսկ թէ որ բարի է՝ կ'ըսեմ, ինչո՞ւ հիմայ անիրաւի գրուչաւդ ոչ յաջ և ոչ յահեակ նայելով կը զարնես զինքը:

Այստեղ Բագրատունեաց պատուելին իրաւունք ունի՞ զրպարտելու ըզ Սիաբանութիւնս, մանաւանդ ըզ թարգման Արժ. Ներսէս վարդապետը: Այս:— Ինչո՞ւ համար:— Վասն զի ինքը որ քաջ ուսումնական մի, Պէպէկի անգղիական դպրոցի աշակերտներէն, եւ լաւ անգղիագէտ, նաեւ ժամանակաւ Հանդէսի մի գործակալութիւն ալ ըրած է եղեր, ալ կրնկալութիւն ունէր սուրբ Աթոռոյս մէջ գոհացուցիչ ամսականաւ ուսումնական պաշտօն վարելու, եւ կ'երեւի թէ այս յուսով եկած էր հոս, ինչպէս ինքը լռելեայն կը հաստատէ իբր ուխտաւոր եկած ըլլալը ցուցնելով և ոչ ճշմարտապէս ուխտընելու պատճառաւ: Վասն զի հեռի է անգղիական դպրոցի հայ աշակերտէ ճշմարիտ քրիստոնէական զգացմունքներ տածել իւր սրտին մէջ, որ արդէն օթեւան եղած է անտարբերութեան կրօնի, պատրուակեալ մոլորութիւններու, կեղծաւորութեան և անձնական շահասիրութեան: Այստեղ պատուելին թերեւս կը կարծէ թէ իւր ակնկալութիւնը ի դերեւելնելուն սխալաբար Արժ. Ներսէս վարդապետն եղած է, որ իբր երեւակայեալ վեցեանց խմբի մի գլուխ և թարգման սուրբ Աթոռոյս, ազդեցութիւն բանեցուցած է Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքին սրբտին՝ զինքը չընդունելու: Եթէ այսչէ պատճառ պատուելին կրիցը, կը խնդրեմ թող ըսէ մեզ, անցեալ տարւոյս 1,500 ուխտաւորաց մէջ ինքը

(1) Տե՛ս Մանդուկիէ Էփեփար թիւ 116:

միայն գտնուեցաւ միաբանութե՛դէմ
գրող, միթէ իրեն գրչին չափ չկա՞ր
ուրիշ աւելի կտրուկ գրիչ ունեցող
խելքի տէր մարդ մի, քննող միտք մի:
Ինքը դեռ ասկէ չմեկնած հաղորդած
էր անշուշտ սոյն զըպարտութեանց
մէկ մասը նաեւ Օսմանի հանդէսին
խմբագրին, որ միամտութեամբ իւր
121 թուոյն մէջ զանոնք յիշելով խելք
կը սորվեցընէր Սրբազան Պատրիարք
Հօր, և մինչեւ անդամ անոր Լուս-
բեւական պաշտօնը վարելու միամտու-
րէն կը յանդգնէր:

Լշտ պատուելին եթէ իւր բա-
րեկամ և բարերար Պ. Վառ. ինչափ
բարուց հեղուծիւն, և առանց կը-
րից սիրտ մի ունենար և ոգւոյ բա-
րեպաշտութիւն, անտարակոյս չպի-
տի յանձն առնոյր դիմախօսելու Ս.
Լթոռոյն միաբանութեան դէմ, որ
զինքը իբրեւ ճշմարիտ քրիստոնեայ
հայ ընդունեց, իբր ազգասէր մի
նկատեց, և իբր բարեպաշտ՝ թերեւս
կարեկցեցաւ ալ հետը: Չեմք ուզեր
իւր մէջ բերած զըպարտութեանց
նիւթերը հոս կրկնելով զանոնք մի
առ մի ջրել, նախ՝ երկարութենէ
փախչելով, երկրորդ՝ անոր համար որ

հասարակութիւնը շատ կարգալով
այս օրինակ պարսաւանաց յօդուած-
ներ, անալի պարբերութիւններ, վա-
տահամբաւութեան ճառեր, ճան-
չած է անոնց արժէքը, և գիտէ թէ
ի՞նչ աստիճանի յարգ ընծայել պէտք
է անոնց, և գրեթէ այսպիսի յօդ-
ուածներու քարան առնուած է: Եթէ
ողջախոհ հասարակութե՛ վերայ չու-
նենայինք այս վատահուծիւնը և ե-
թէ օրհնեալ Լզգիս առ սուրբ Լթո-
ռըս ունեցած ճշմարիտ համոզմանը
միամիտ չըլլայինք, այս տեսակ գրիչ-
ներու պատասխանելու հոգը վրանիս
պիտի ծանրանայր: Լյս էր պատճա-
ռը որ անցեալները Չիլինկիրեան Յա-
կոբ վարդապետի ստորագրութեամբ
տպուած պարսաւագրքին անտանելի
բարբառմունքներուն և տարօրինակ
հաշիւներուն չուղեցինք պատասխա-
նել: Չսխալեցանք մեր վատահու-
ծեանը մէջ, Լզգային Վարչութիւ-
նը ճանչնալով անոր ստութիւնները,
իւր արհամարհութեամբը հատու-
ցում ըրաւ Չիլինկիրեանին, որ ու-
րիշ մասնաւոր անձանց կողմէ ալ կը-
րեց իւր արժանաւոր փոփոխութիւն-
ները ի պարծանս իւր պատուոյն:

ԻՂՁ ՈԳԻՈՅ ԸՌՍՈՒՐԲՆ ՍԵՂԻՄ Թ

Ըռ քեզ, Սաղիմ, աղէկիզեալ, իղձ 'ի բերանս, ո՛հ, պատարուն,
Թռեայ ոգով բարձուսի լերանց, 'ի Վարագայ քաղցր Հայրենոյն,
Ընդ Ըրաբայ Սաբայ արքայս, կոխեմ զշրթունս յաղքատ մարիկդ,
Ոչ ըստ նոցա ոսկի, կնդրուկ, միայն տամ քեզ բոլոր սրտիկս:

(1) Սոյն չափաբերական յօդուածոյս հեղինակ Լր-
ժանապատիւ Եղեշ վարդապետը, որ Գերապատիւ
Խորմեան Մկրտիչ վարդապետի աշակերտներէն է,
քանի մի շաբաթէ ի վեր սուրբ քաղաքս ուխտի ե-
կած ըլլալով, օգոստոսի վերջերը մեկնեցաւ ի Կոստան:

գընուպոլիս, ուսկէ պիտի վերադառնայ ի Վարագ-
յուխտ իւր: Յիշեալ ուսումնական և շնորհազարդ
վարդապետը ազգասիրութեամբ յանձնառու եղաւ
Սիօնի գործակալութիւնը Վանայ քաղաքի և անոր
վեճակին մէջ: